

Література

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

УДК 343(043.2)

Бантишев О.Ф., к.ю.н., професор,
провідний науковий співробітник НОЦ НА СБУ
Стрельбицька Л.М., д.ю.н., професор,
заслужений працівник освіти України
Стрельбицький М.П., д.ю.н., професор,
заслужений працівник освіти України,
головний науковий співробітник НОЦ НА СБУ,
Національна академія Служби Безпеки України, м. Київ, Україна

ОЦІНОЧНІ ПОНЯТТЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ (ВІЙСЬКОВІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ) ТА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Авторами звертається увага на можливість визначення оціночних понять у кримінальному законі, що передбачає відповідальність за кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення) та кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного порядку, що вчиняються на захопленій території України російськими окупантами. При цьому вносяться авторські пропозиції щодо визначення понять, які поки є оціночними.

Поняття кримінального правопорушення включає до його визначення вказівку на зміст шкоди, яку воно спричиняє. У деяких статтях КК України законодавець для визнання шкоди у кримінальному–правових нормах використовує оціночні поняття, зміст яких не є визначеним ні в теорії, ні в самому законодавстві. Визначення цих понять є прерогативою слідства та суду, що не завжди може бути справедливим.

Оціночні поняття у законодавстві бажано зводити до мінімуму. Проблема оціночних понять, розроблення принципів їх визначення

присвячували свої праці такі вчені як Андрушко П.П., Баулін Ю.В., Борисов В.І., Глушков В.А., Гришук В.К., Дудоров О.О., Карпушин В.М., Коржанський М.Й., Кудрявцев В.М., Курляндський В.І., Навроцький В.О., Панов М.І., Романюк Б.В., Шапченко С.Д., Церетелі Т.В. та ін.

Метою дослідження є аналіз норм Кримінального кодексу України, що передбачають кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення) та кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, які зараз вчиняють російські окупанти на території України.

У діючому Кримінальному кодексі ми маємо багато оціночних понять. Це поняття, зміст яких недостатньо чи взагалі не визначено теорією права. До них, зокрема, як визначили М.В. Салтевський та В.Є. Жеребкін, належать «особлива жорстокість», «винятковий цинізм», «злісне ухилення», «злісне хуліганство», «значний матеріальний збиток», тощо.

Ми не можемо погодитись з авторами приведеного визначення, що ознаки змісту оціночних понять у праві виявляються безпосередньо суб'єктом.

Зміст оціночного поняття встановлюють слідство і суд з урахуванням думки і становища потерпілого (потерпілих).

Вірно вказують М.В. Салтевський і В.Є. Жеребкін, що розвиток права йде шляхом звуження кола оціночних понять [1].

Не можна не погодитись з О.О. Дудоровим, який відзначив, що «будь-який злочин спричиняє негативні зміни у реальній дійсності, тягне за собою суспільно небезпечні наслідки...»

Безнаслідкових злочинів не буває: якби те чи інше діяння не спричиняло суспільно небезпечних наслідків, його не потрібно було б криміналізувати» [2].

Але не у всіх кримінальних правопорушеннях законодавець такі наслідки конкретно визначає, що не виключає можливої аналогії або навіть свавілля з боку правоохоронних органів та судів.

Тяжкі наслідки передбачені у багатьох військових кримінальних правопорушеннях, до яких відносяться невиконання наказу (частина перша статті 403 КК України), опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (частина друга статті 404 КК України); порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (частина третя статті 406 КК України; умисне знищення або пошкодження військового майна (частина друга статті 412 КК України); порушення правил поведіння зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (частина третя статті 414 КК України); порушення правил польотів або підготовки до них (стаття 416 КК

України); порушення правил кораблеводіння (стаття 417 КК України); порушення правил несення прикордонної служби (частина перша статті 419 КК України); порушення статутних правил несення бойового чергування (частина перша статті 420 КК України); порушення статутних правил несення внутрішньої служби (частина перша статті 421 КК України); розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості (частина третя статті 422 КК України); перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (частина перша та друга статті 4261 КК України).

В залежності від змісту основного злочину, передбаченою тією чи іншою статтею КК України, тяжкі наслідки при вчиненні військових кримінальних правопорушень можуть мати різноманітний характер. Це може бути матеріальна шкода, моральна, соціальна, політична, економічна.

Крім тяжких наслідків військові кримінальні правопорушення можуть мати такі наслідки як заподіяння істотної шкоди (ч. 2 ст. 410 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем; недбале ставлення до військової служби (ст. 425 КК України). Примітка до статті 425 КК України визначила, що істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається шкода, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян. Ця ж примітка визначила, що тяжкими наслідками за тієї самої умови вважається шкода, яка в п'ятдесят і більше разів перевищує цей мінімум.

Аналогічні примітки слід додати до статей КК України, де передбачене заподіяння істотної шкоди або тяжких наслідків.

Під насильством над населенням у районі воєнних дій (стаття 433 КК України) слід розуміти вбивства, нанесення тілесних ушкоджень, зґвалтування, незаконне позбавлення волі, використання цивільних осіб як заручників.

Таку примітку слід додати до статті 433 КК України.

Відносно мародерства тобто викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених, пропонуємо до таких речей відносити будь-які речі, крім документів і військового спорядження, вартість яких на момент вчинення правопорушення перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Під поганим поведінням з військовополоненими (ст. 434 КК України) слід розуміти будь-які дії військовослужбовця, при вчиненні

яких спричиняється шкода здоров'ю, порушуються права військовополонених. Це може бути нанесення побоїв, позбавлення їжі, води, сну, одягу, лікарської допомоги, необхідної хворим і пораненим, що треба вказати у диспозиції статті 434 КК України або у примітці до неї.

Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що розташовані у розділі XX Особливої частини КК України, також містять декілька оціночних понять.

Відзначимо, що у статті 436 «Пропаганда війни» застосоване таке оціночне поняття, як публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту.

Під публічністю слід розуміти безпосереднє відкрите звернення до широкого кола осіб будь-яким чином (усно, письмово, за допомогою будь-яких технічних засобів, включаючи інтернет) до двох чи більше осіб.

Публічні заклики слід відрізняти від підбурювання до початку кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 27 КК України), коли конкретні особи (конкретна особа) умовленням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схиляються (схиляється) до вчинення конкретного правопорушення з визначенням місця і часу та інших обставин.

Стаття 4361 КК України «Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів» передбачила відповідальність за публічне використання вказаної символіки.

Про поняття публічності викладено при розгляді статті 436 КК України. Поняття публічності слід додати і до статті 436 і до статті 436-1 КК України.

Під жорстким поводженням з військовополоненими або цивільним населенням (ст. 438 КК України) слід розуміти вбивство, катування, каліцтво, колективні покарання, біологічні експерименти, примушування військовополонених у збройних силах ворожої держави, позбавлення права на справедливе судочинство, зґвалтування, взяття цивільних осіб у заручники [1].

Під іншими тяжкими наслідками у частині другій статті 439 КК України «Застосування зброї масового знищення» слід розуміти спричинення тяжких тілесних ушкоджень одній особі або середньої тяжкості двом або більше особам; великих руйнувань чи знищення житлових або промислових об'єктів, учбових або виховних закладів; пошкодження великої кількості транспортних засобів; зараження довкілля на значній території, що визначає відповідна експертиза [4].

Вказані тяжкі наслідки доцільно викласти у примітці до статті 439 КК України.

Частина друга статті 446 КК України «Піратство» передбачає відповідальність за піратство, тобто використання з метою одержання

матеріальної винагороди або іншої особистої вигоди озброєного чи неозброєного судна для захоплення іншого морського чи річкового судна, застосування насильства, пограбування або інших ворожих дій щодо екіпажу чи пасажирів такого судна, якщо такі діяння спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

До тяжких наслідків слід віднести загибель хоча б однієї особи (ПВСУ від 26 квітня 2002 року № 3), а також загибель судна, спричинення тяжких тілесних ушкоджень двом або більше особам, згвалтування, спричинення майнової шкоди в особливо великих розмірах, тобто такої, що в 1000 і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

Зазначимо, при вчиненні піратства М.М. Гуменюк пропонує під іншими тяжкими наслідками, якщо вони полягають у спричиненні матеріальних збитків, вважати такі, що у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподаткований мінімум доходу громадян.

Поняття тяжких наслідків піратства слід викласти у примітці до статті 446 КК України.

Стаття 447 КК України «Найманство» у четвертій частині передбачає відповідальність найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких дій.

Під насильницькими діями розуміти заподіяння смерті хоча б одній особі, спричинення тілесних ушкоджень, захоплення заручників, згвалтування, катування, проведення дослідів над людиною, захоплення заручників.

Визначення насильницьких дій, що пропонується, слід додати у вигляді примітки до статті 447 КК України.

Висновки: викладене дає підстави стверджувати, що оціночні ознаки слід використовувати законодавцю у крайніх випадках, якщо без них не можна обійтися. Такі наслідки повинні лежати в межах можливого охоплення їх розумом суб'єкта злочину (винної особи). Критерії і способи їх оцінки мають бути чітко визначені законодавцем. Визначення конкретних ознак такої шкоди є прерогативою законодавця.

Література

1. Юридична енциклопедія. В 6 томах. Том 4. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія імені М.П. Бажана», 2002. С. 400 (всього 720 с.).

2. Дудоров О.О. Об'єктивна сторона злочину. Вибрані праці з кримінального права. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Є.О. Дідоренка. С. 637 (всього 652 с.).

3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. У двох томах. Т. 2 / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка, 3-тє вид. перероб. та доп. Київ: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. С. 588 (всього 624 с.).

4. Романюк Б.В., Бантишев О.Ф. Злочин проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку: монографія. Київ: Крок, 2018. С. 138-139 (всього 236 с.).

5. Гуменюк М.М. Протидія піратству (кримінально-правовий аспект): моногр. / за наук. ред. канд. юрид. наук О.Ф. Бантишева. Київ: Центр навч.-наук. вид. НА СБ України, 2013. С. 129.

УДК 343.2(043.2)

Бантишева О.О., к.п.н.,
м. Київ, Україна

ВІК, З ЯКОГО МОЖЕ НАСТАВАТИ КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Частина перша статті 22 Кримінального кодексу України (далі – КК України) визначила, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років.

Законодавець визнає, що саме з цього віку у будь-яких випадках людина досягає певного рівня емоційної, духовної та інтелектуальної зрілості, що свідчить про здатність особи бути винною.

Частина друга статті 22 КК України перелічила злочини, за які відповідальності підлягають особи, що вчинили кримінальне правопорушення у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років. Цей перелік вичерпний.

Авторка вважає, що перелік цих злочинів треба було зробити за їх абсолютною нумерацією від найменшого до найбільшого, що зробило б користування цим переліком зручнішим.

Що стосується цих злочинів, авторка цілком згодна з тим, що особа з чотирнадцяти років цілком розуміє зміст умисного вбивства (ст. 115 КК України); умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК України); умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК України); умисного тяжкого та середньої тяжкості тілесного ушкодження (ст.ст. 121, 122 КК України); жорстокого поводження з тваринами (ст. 299 КК України); бандитизму (ст. 257 КК України); згвалтування (ст. 152 КК України); сексуального насильства (ст. 153 КК України) та ін.

Але неможливо погодитися з тим, що з чотирнадцяти років особа може вчиняти посягання на життя державного чи громадського діяча у зв'язку з їх державно чи громадською діяльністю (ст. 112 КК України); диверсію з метою ослаблення держави (ст. 113 КК України);